

"بازکاوی اصل تقدم خود بر دیگران در هندسه نظام تعلیم و تربیت قرآنی"

نفیسه فقیهی مقدس^۱

استادیار دانشگاه اصفهان.

چکیده

اصول مطرح در قرآن کریم اصل "اولویت بخشی به تعلیم و تربیت خویشتن" به جای "تقدم بخشی به دیگران در تعلیم و تربیت" است. روشن است که در بررسی این تقابل، الگوهای رفتاری بالین سؤال که در رویکرد اصلاح گرانه و تربیت محور، رابطه و رفتار انسان با خود تقدم دارد و یا این که اولویت به تعلیم و تربیت دیگران تعلق می گیرد.

اهمیت این سؤال از این رو است که متون اسلامی به هر دو حیطه در تعلیم و تربیت تصریح نموده و همچنان که پرداختن به اصلاح خویشتن را مهم دانسته، به تزکیه و تعلیم دیگران نیز فرمان داده و از غفلت و بی توجهی به روابط و ساختارهای برون شخصی نهی نموده است.

فرضیه پژوهش، تقدم اجرای فرامین تعلیم و تربیت اسلامی برای خود و تنظیم الگوی ارتباطی خود با خود بوده و بر این مبنا حوزه تعامل و مشی بیرونی در مرتبه بعد قرار می گیرد. لازم به ذکر است با توجه به مقارنت تعلیم و تربیت خویشتن با اصلاح رابطه انسان با مبدء هستی و پروردگار، می توان این اولویت بخشی را افزون بر ارتباط انسان با خود، به ارتباط با خود و خدا تعمیم داد.

این انگاره با وجود نظریه رقیب مبنی بر "اصالت تقدم بخشی به دیگران" بر اساس فضایی چون ایثار و پرهیز از خود نگری نیازمند تتبع دقیق و بازکاوی عالمانه در متون معتبر اسلامی است و در نوشتار حاضر با روش تحلیلی توصیفی ارائه می شود.

هرچند موضوع تعلیم و تربیت در قرآن، به لحاظ اهمیت بحث موضوعی است که مورد اهتمام دین پژوهان قرار گرفته و آثاری نظیر تعلیم و تربیت در اسلام شهید مطهری، تعلیم و تربیت در نهج البلاغه زهادت عبدالمجید، قرآن فروانشناسی و علوم تربیت محسن عباس نژاد و دیگر آثار پراکنده حوزه تعلیم و تربیت اسلامی به آن پرداخته اند، اما پیشینه مشخصی برای تحقیق حاضر با رویکرد مسأله محور و محوریت قرآن کریم یافت نشد و حوزه تتبع نگارنده، منابع اصیل روایی و تفاسیر قرآن کریم است.

هدف اصلی این پژوهش، بازکاوی اصل "تقدم خود بر دیگران" در هندسه نظام تعلیم و تربیت قرآنی است. برای دست یابی به این هدف از روش تحلیلی توصیفی بهره گرفته شد. در این راستا هندسه نظام تعلیم و تربیت قرآنی متشکل از مبانی، موضوع، ساختار و گونه های آیه ای در حوزه تعلیم و تربیت اصطیاد گردید. مبنای انسان شناختی تربیت، کرامت ذاتی انسان و سعادت ابدی او و نیل به مقام خلافت الهی در زمین است، مبنای معرفت شناختی تعلیم و تربیت قرآنی مبدء شناختی و معاد شناسی و هدفمندی انسان در عالم خلقت است و مبنای هستی شناختی تعلیم و تربیت، حقانیت خلقت هستی و هدفمندی عالم خلقت تا نیل به پروردگار هستی است. قرآن کریم متکفل تعلیم و تربیت انسان بوده و آیاتی که بر تعلیم، تربیت و تعلیم و تربیت با هم تکیه دارد، اهمیت، موضوعات، روش ها و آداب تعلیم و تربیت را بیان داشته است. تقدم نفس بر دیگران اصلی قرآنی است که در آیات متعددی با رویکرد ایجابی و سلبی به آن پرداخته شده و ضمن دستور به تقدم خویشتن، از اولویت بخشی به دیگران مذمت شده است. این اصل از رهیافت های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی برخوردار است که بر اساس آن می توان نظام فرد، خانواده و جامعه را تدبیر نمود

واژه های کلیدی

تعلیم و تربیت، اصل تقدم خود، هندسه نظام تعلیم و تربیت قرآنی

مقدمه

در رویکرد قرآنی هدف اصلی ارسال پیامبران تعلیم و تربیت (آل عمران/۱۶۴؛ جمعه/۲) و غایت آن هدایت و رهیابی به حقیقت است (صف/۹؛ توبه/۳۳) است. این مهم در قالب نظام تعلیمی و تربیتی منسجم، دارای عناصر و ارکانی است که از اهداف مشخص و قابل وصول، مبانی و پیش فرض های واقع گرا و استدلال پذیر، اصول و راهبردهای کارآمدی برخوردار بوده و با ملحوظ داشتن روایات و اخبار معصومان علیهم السلام به عنوان مفسران کلام الهی، میراث غنی و بی بدیلی در حوزه تعلیم و تربیت اسلامی ارائه نموده است. از جمله